

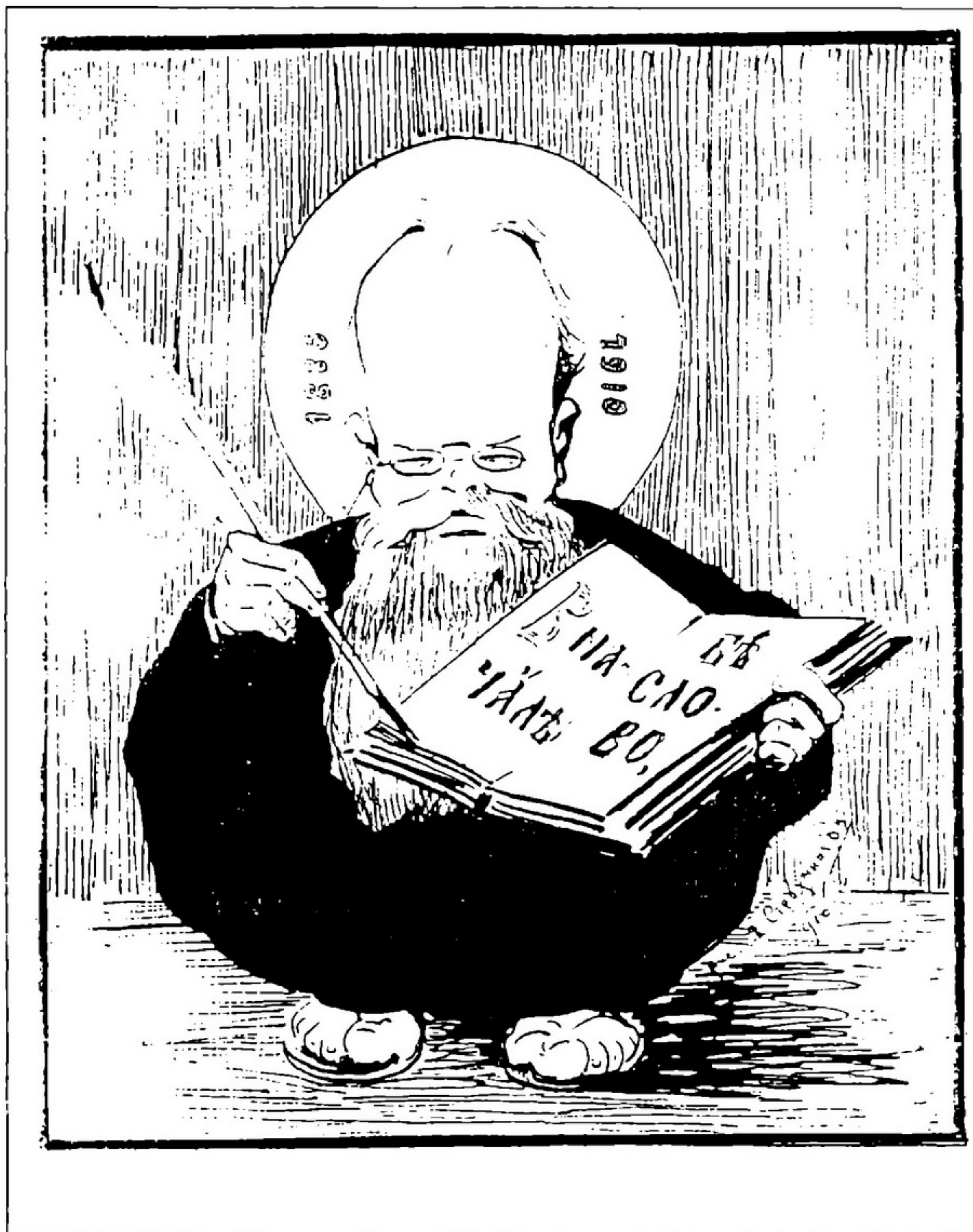
Федір Погребенник

Михайло Грушевський у дружніх шаржах Якова Струхманчука

Лише кілька років тому з небуття повернувся в пам'ять свого народу талановитий художник, член спілки письменників «Західна Україна» Яків Струхманчук. Його ім'я, частково й твори, стали відомі насамперед завдяки дочці Надії Марії Гакенберг-Струхманчук, з ініціативи й коштом якої видавництво «Обереги» опублікувало укладений П. Баб'яком та П. Медведиком бібліографічний покажчик «Яків Струхманчук. 1884 - 1937».

З села Росоховатець на Тернопільщині він пішов у світ. Закінчив Краківську академію мистецтв, подорожував Західною Європою, відвідав картинні галереї Берліна, Дрездена, Мюнхена, Парижа, поглиблював знання, удосконалював свою самобутню творчу манеру в Паризькій академії мистецтв. У першу світову війну був мобілізований, став до лав Українських січових стрільців. За хоробрість відзначений орденом. Потрапив у російський полон і перебував до 1918 р. в Сибіру (поблизу Омська). Повернувшись звідти, вступив до Української галицької армії, командував ротою, був ад'ютантом головнокомандуючого УГА генерала М. Тарнавського. Разом з УГА пережив усі перипетії її історичної долі. Продовжуючи перервану війною творчу діяльність, створив серію ілюстрацій до творів

українських письменників, портретів діячів театру (В.Чистякової, Л.Гаккебуш, Р.Нещадименко, В.Василька, В.Яновичевої (матері Л.Курбаса) та ін. Написав чимало живописних робіт, виконав цикл малюнків стародавньої зброї та предметів побуту ХУІ - ХУІІ ст. (за матеріалами фондів Чернігівського історичного музею), активно виступав у жанрі шаржу, карикатури. Був членом «Асоціації художників Червоної України», брав участь у виставках. У 1930 - 1932 рр. працював науковим співробітником і заступником директора Всеукраїнського історичного музею ім.Т.Шевченка, займав посаду інспектора охорони пам'яток культури Київщини. Виявляв велику творчу активність у різних галузях, дбаючи про розвиток українського мистецтва, про збереження духовних цінностей народу. І хоча його діяльність не виходила поза рамки тогочасних ідеологічних настанов, на початку 30-х років над Я.Струхманчуком, як і над тисячами інших діячів україн-

ської культури, згущуються чорні хмари. 1933 р. його заарештували перший раз, звинувачуючи у шпигунстві на користь Польщі, в створенні повстанських груп. Але тоді митцеві пощастило залишитися живим. 1937 р. його засудили вдруге - цього разу до розстрілу. Разом з фізичною смертю художника його ім'я було викреслене з історії культури. Понад півстоліття спадщину Я.Струхманчука було вилучено з нашого духовного вжитку.

Зовсім недавно нам стало відомо, яке поважне місце в творчому доробку графіка займають сатиричні рисунки-ілюстрації на літературні та громадсько-політичні теми, дружні шаржі, гумористичні малюнки, карикатури.

У жанрі шаржу Я.Струхманчук уперше виступив у середині 900-х років, звернувшись до реальних історичних постатей: Франца Йосифа, Льва Толстого, Івана Франка, Михайла Павлика та ін. Одним з найкращих його шаржів є виконаний 1910 р. дружельюбно-гуморис-

тичний рисунок (без назви), де зображений М.Грушевський у розквіті своїх наукових сил. У ті роки вчений був головою Наукового товариства ім.Т.Шевченка у Львові, одним з редакторів «Літературно-наукового вісника», автором численних праць з історії України. Композиційно шаржований портрет ученого нагадує Бога-Савваофа (з німбом навколо голови) і водночас літописця Нестора (саме з цього літопису взято слова: «Вначале б'є слово» - «Спочатку було слово»). Гусяче перо - традиційне знаряддя вченого. Округла зовнішність ніби символізує широту його наукових зацікавлень (як і пишна борода, високе чоло). Скупі, але дуже виразні штрихи шаржу-портрета вченого засвідчують безперечний хист на той час молодого графіка, який був особисто знайомий з М.Грушевським, високо цінував його наукові праці з історії України. Другий шарж, датований 1905 р., є своєрідним підступом-пошуком. Шарж друкується вперше.

Іван Монолатій

КОЛОМИЯ ЯК ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ

(друга пол. ХІХ - перша чверть ХХ ст.)

Проблематика розвитку видавничої справи в провінційних містах ще мало вивчена в книгознавчих джерелах. Немає ґрунтовних досліджень з цієї теми і щодо Коломиї. Проте видавнича діяльність цього міста на вищевказаному історичному відтинку була продуктивнішою, ніж будь-де в Галичині. Жодне повітове містечко до 1939 р. не могло змагатися з ним за кількістю книжкової продукції й листівок ¹.

У 1988 р. за кордоном завдяки старанням української діаспори було видано регіональний збірник «Коломия й Коломийщина» ², в якому поряд з іншими матеріалами охарактеризована видавнича діяльність міста ³.

Уперше питання про Коломию як унікальний видавничий центр другої пол. ХІХ - першої чверті ХХ ст. було порушене М.Савчуком на історико-краєзнавчій конференції, присвяченій 750-річчю першої літописної згадки про Коломию (серпень 1991 р.) ⁴.

З постанов у ХУІ ст. у Львові друкарні І.Федорова невдовзі заснуються друкарні по всій Галичині: у Стрятині (1604), Дермані (1605), Крилосі (1606), Коломиї (1615), Почаєві (1688), Рохманові (1619), Угерцях (1619 - 1620), Чорній (1635), Кремінці (1638), Луцьку (1640), Уневі (1660) ⁵.

Більшість сучасних дослідників видавничого руху Коломиї - І.Білінкевич, М.Савчук, М.Васильчук, автор цих рядків ⁶ вважають, що початок книгодрукування в ній припадає на 19 березня 1864 р., коли вихідці з Львівщини (с. Витків Старий) брати Федір і Михайло Білоуси заснували в наших краях першу світську українську друкарню.

26 жовтня 1865 р. М.Білоус (1839 - 1913) починає видавати українську газету «Голось народний» (1865 - 1868) як «часопись літературно-політичну з прилученьем части господарської», друкує газети «Наука» (1871 - 1876), «Народна школа» (1875), «Весна» (1878 - 1880), «Народ» (1892 - 1893), «Хлібороб» (1891 - 1893). Серед 30 україномовних часописів, що виходили за часів Австро-Угорської імперії, найбільшою популярністю користувалася «Руская рада» (1871 - 1912) ⁷.

На виданнях друкаря позначувалося: «Черенками й накладом Михайла Білоуса і С-ки» (до спілки належав його брат Федір), на тих, що друкувалися в нього - «З печатні М.Білоуса», а пізніше - «Иждивением М.Білоуса».

Власним коштом він видавав здебільшого дрібні за обсягом речі світського й релігійного змісту: «Молитвослов для мирян» (1864), «Тропари и кондаки» (1864),